

کاروانسرای به استواری سرو

کاروانسرای سروی نقش جهان خاموش نیریز

عابدنعمتی
گروه گزارش

قلب تاریخی نیریز
آوای درای کاروان به گوش می‌آید. شتران با کوله‌باری از اجناس به همراه تاجر وارد کاروانسرای سروی می‌شوند تا اندکی بیاسایند، در حمام حاج محمدحسن غبار از چهره بزدایند و به راه خود ادامه دهند. شتران و اسبان را در طولی‌ای که با یک زیرگذر به محوطه کاروانسرا وصل می‌شود می‌برند و خود در حجره‌های آن استراحت می‌کنند. سروی بزرگ و با اقتدار وسط کاروانسرا خودنمایی می‌کند و حوض میان محوطه نیز با آبی زلال، صفای سنتی آن را دو چندان می‌نماید.

آری، این تصویری از سالهای دور کاروانسرای سروی است. مکانی تاریخی در قلب شهر نیریز که شاید خیلی از ما بارها بی تفاوت از کنار آن عبور کرده و هیچ وقت به این فکر نکرده‌ایم که این فضای وسیع تاریخی مظلوم و در حال تخریب، می‌تواند نقش جهانی دیگر باشد.

در سالهای دور به جز این، چند کاروانسرای دیگر هم در نیریز وجود داشته؛ کهن‌ترین کاروانسرای نیریز که تنها نام آن به ما رسیده، کاروانسرای شادخانه است. همچنین کاروانسرای حافظ، کاروانسرای قدیمی بوده که ساختمان کنونی بانک ملی مرکزی به جای آن ساخته شده است. کاروانسرای میرزا مسیح‌نیش چهار راه جانبازان که بقایایی از آن برجاست، کاروانسرای کهنه در ابتدای خیابان امام خمینی که بخش عمده آن تخریب و به مغازه یا گاراژ تبدیل شده، و همچنین کاروانسرای امام‌زاده (خان) کنار امامزادگان سه کاروانسرای دیگر این خطه کهن بوده‌اند که شوربختانه فقط کاروانسرای سروی و بخش کوچکی از کاروانسرای میرزا مسیح، به‌جا مانده‌است.

و مستندسازی می‌شود و سپس به مالک ابلاغ می‌کنند که واجد شرایط ثبت است.

به بیان وی، ملکی که ثبت تاریخی شود، دیگر قابلیت تغییر کاربری و ساخت و ساز ندارد؛ اما مزایای زیادی از جمله مرمت و بهسازی و معافیت از عوارض و مالیات را برای صاحب آن به ارمغان می‌آورد.

در دوره غلامرضا ملاحسینی شهردار اسبق نیریز بود که نمایندگان میراث فرهنگی استان اعلام

اما منوچهر آزاد می‌گوید در شرایطی نیست که بتواند چنین کاری کند؛ از طرفی جمع کردن تعداد زیاد شتر که هر کدامشان جایی هستند و سن و سال و نظر متفاوتی دارند، بسیار مشکل است. او می‌گوید: «تنهاراه، فروش است.»

نقش شهرداری

لایق‌مند هم معتقد است شهرداری نباید در مجموعه‌ای سرمایه‌گذاری کند که نفعی از آن

کرده و سود ناشی از بهره‌برداری از آن به جیب مالکان برود. به عقیده وی، شهرداری باید این مجموعه را که به گفته او موقعیت بی‌نظیری دارد، خریداری کند.

به گفته هادی، آن موقع با توجه به تعدد مالکان این امر میسر نشد؛ اما پس از آن در دوره شهردار و شورای قبل، با میراث فرهنگی و آقای منوچهر آزاد یکی از مالکان این کاروانسرا جلسه گرفتند تا شاید راهکاری برای آن بیابند.

کرده و سود ناشی از بهره‌برداری از آن به جیب مالکان برود. به عقیده وی، شهرداری باید این مجموعه را که به گفته او موقعیت بی‌نظیری دارد، خریداری کند.

اما با کدام پول؟ شهرداری با حدود ۴۰ درصد کسری بودجه، در یکی از بحرانی‌ترین مقاطع کاری خود به سر می‌برد و به گفته مهندس حامد فرغت، این کار بار مالی زیادی را به آنها تحمیل می‌کند. او در عین حال اذعان می‌کند که یکی از وظایف شهرداری این است که بتواند میراث فرهنگی شهر را حفظ کند.

اما لایق‌مند می‌گوید می‌توان با ارائه زمین‌های معوض به مالکان، این کار را انجام داد. هر چند فرغت معتقد است همین هم به نوعی هزینه است و آزاد هم می‌گوید زمین معوض زیاد به کارشان نمی‌آید.

اما راهی دیگر هم وجود دارد. به گفته رئیس میراث فرهنگی، صندوق کشوری احیاء و بهره‌برداری، زیر مجموعه میراث فرهنگی است که بناهای تاریخی را از مالک به شکل بلندمدت اجاره و آن را مرمت می‌کند و پس از مثلاً ۲۰ سال بهره‌برداری، آن را تحویل مالک می‌دهد.

اما هادی معتقد است اگر خودمان بتوانیم این کار را انجام دهیم، منفعتش به شهرمان می‌رسد. چرا که به عقیده وی، بخش خصوصی با نگاه اقتصادی جلو می‌آید و دیگر کاری به صنعتگر ما ندارد که سال اول اجاره‌بهای کمی بگیرد تا مثلاً قاچوی نیریز معرفی شود.

کما این که به گفته او، هر شخص حقیقی یا دولتی می‌تواند جایگاه آن صندوق را بازی کند و با مالک کنار بیاید؛ به شرطی که مالک همکاری کند و فقط و دوباره فراموش می‌شود.

هادی اما می‌گوید عدم پیگیری به دلیل مشکل تعدد مالک بوده‌است. منوچهر آزاد هم در گفتگو با ما مشکل تعدد مالک را تأیید می‌کند. او که با داشتن ۲۰ سهم از ۶۰ سهم این مجموعه بیشترین سهام را در اختیار دارد، از مشکل هماهنگی با دیگر مالکان برای تصمیمات آتی می‌گوید. مشکلی که به نظر مسعود لایق‌مند رئیس شورای شهر نیریز قابل حل است و مانعی بر سر راه محسوب نمی‌شود.

فقط فروش

بر اساس شنیده‌ها قیمت این مجموعه میلیاردی است. مبلغی که نه میراث فرهنگی توان پرداخت آن را دارد و نه شهرداری. از طرفی منوچهر آزاد هم می‌گوید تنها به فروش آن فکر می‌کند که به گفته هادی در این صورت کار پیش نمی‌رود.

او پیشنهاد می‌دهد مالک به عنوان شریک سرمایه‌گذار و کسی که ملکش را وسط می‌گذارد، جلو بیاید؛ شهرداری به عنوان شریک تجاری و میراث هم مرمت این مجموعه را به عهده بگیرد و در این صورت است که خیلی کارها را می‌توان آنجا انجام داد.

شرط همکاری مالک

این در حالی است که به بیان هادی، اگر مالک همکاری نکند، حتی مرمت هم انجام نمی‌شود. مثل خانه فاتح که به گفته او مالک همکاری نکرد و ضلع شمالی آن با بنای تاریخی و بادگیر زیبایی که داشت، فروریخت.

رئیس میراث فرهنگی می‌گوید: «وقتی یک بنایی مال من است، باید از خدا بخوایم که سازمانی نباید مرمتش کند. اما اگر در را ببندد و بگوید نمی‌خواهم هیچ کاری انجام بشود، سازمان مربوطه هم می‌گوید اعتباری را که دارم، جای دیگری صرف می‌کنم.»

هادی از اعتبار استانی ۳ درصد نفت و گاز و سرفصل مرمت ابنیه و کاروانسراها می‌گوید که در صورت رضایت مالک می‌توان برای کاروانسرای سروی هزینه کرد.

وی می‌گوید: «نمی‌خواهم بگویم سازمان من سال آینده اعتبار کلانی می‌گذارد و کاروانسرا مرمت می‌شود. تعدد آثار در فارس از همه جای کشور بیشتر است. در همین شهرستان خودمان مسجد جامع کبیر اعتبار می‌خواهد و خانه‌های فاتح، حیدری، شمشیری، جاوید و غیره هم به آن اضافه می‌شود.»

جذب اعتبار

به گفته هادی، میراث تا سند ثبت کاروانسرای سروی را نداشت، نمی‌توانست برایش ردیف اعتباری تعریف کند. اما سال آینده می‌توان برایش اعتبار گرفت.

او از اعتباراتی به نام اعتبارات مشارکتی می‌گوید که سازمان میراث فرهنگی در کنار مشارکت مالک می‌گذارد تا بنای تاریخی مرمت شود.

اما به گفته او سازمان میراث فرهنگی باید بداند اگر اینجا دارد بنایی را مرمت می‌کند، بعداً اتفاقی در دیگر حوزه‌های زیر مجموعه آن از جمله صنایع دستی و گردشگری می‌افتد. نه این که اعتباری برای کاروانسرای بگذارد که درش بسته‌است.

این در حالی است که به نظر رئیس شورای شهر نظرش روی فروش نباشد. به بیان هادی، اعضای شورای شهر جدید حمایت خوبی از خرید و مرمت بناهای تاریخی می‌کنند و قرار شده با همکاری آنها و دعوت نماینده مجلس، در سفر آتی مدیر کل میراث فرهنگی به نیریز، موضوع کاروانسرا مطرح و بررسی شود. لایق‌مند هم این موضوع را تأیید می‌کند و از جلسه

نیریز، اگر بخواهیم این املاک در نیریز حفظ شود، میراث فرهنگی باید بیاید و نقش خود را مشخص کند، شهرداری و شورا هم اولویت‌بندی کنند و از قانون مدونی که میراث فرهنگی دارد، برای حفظ و تملک املاک استفاده شود.

لایق‌مند اضافه می‌کند: «به نظر من تنها راهی که می‌توانیم املاک تاریخی را حفظ کنیم، این است که صاحبان خصوصی آن را به نحوی با دادن زمین معوض یا پول راضی و املاک را خریداری کنیم. شهرداری نمی‌تواند در این حیثه وارد شود و محدودیتهای قانونی دارد؛ میراث هم که می‌تواند وارد شود، محدودیتهای بودجه‌ای دارد. اما تلفیق این دو می‌شود یک تعامل و تفاهم بین این دو سازمان.»

او شهرداری‌ها را از قدیم پدرخوانده‌ای معنوی برای میراث فرهنگی می‌خواند که املاک را تملک و حفظ می‌کرده‌اند.

لایق‌مند در مورد تملک کاروانسرای سروی می‌گوید: «اگر منابع تأمین مالی‌اش را شهرداری تقبل کند، می‌توانیم از قانون حاکمیتی میراث استفاده کنیم و سهم آنها را که می‌خواهند توافق کنند بدهیم. همچنین می‌توانیم سهم آنها را که توافق نمی‌کنند، بر اساس قیمت کارشناسی قوانین تملک میراث فرهنگی و از راه قانونی تملک کنیم.»

اما به عقیده وی، ابتدا میراث فرهنگی باید برنامه‌اش را برای کاروانسرای سروی مشخص کند و طرح مطالعاتی‌اش را ارائه دهد؛ طرحی که لایق‌مند می‌گوید تنها مرمتی نباشد و بهره‌وری اقتصادی آن را هم بر اساس جایگاه فرهنگی نیریز شامل شود.

نقش جهان نیریز

نقش جهانی در مقیاس کوچکتر؛ این را حامد

می‌گیرد و می‌توان آن را مثل میدان امام اصفهان درست کرد.»

خیمه مستأجران

هادی در حالی می‌گوید صنوف کاروانسرا باید با بنا سنتی داشته باشند که الان حجره‌های آن را تعدادی انبار و صوفی مثل صافکاری، مکانیکی و آهن‌کشی اشغال کرده‌است.

به بیان وی، مالک تعدادی از حجره‌ها و مغازه‌ها را به مبلغی ناچیز اجاره داده، اما اگر بخواهد، با ماده

اسطبل کاروانسرا در ضلع شرقی

قانونی که داریم، می‌توانیم کمکش کنیم که آنها را تخلیه کند.

منوچهر آزاد هم از این موضوع دل پری دارد. او می‌گوید این کاروانسرا بیش از ۶۰ حجره دارد که بیشتر آن انبار است. انبارهایی که به گفته وی مستأجرانش از بزرگان بازارند و فقط سالی هزار یا دو هزار تومان می‌پردازند. حتی برخی از آنها حجره در اختیار خود را به فرد دیگری به مبلغ ۴۰۰ - ۵۰۰ هزار تومان اجاره داده‌اند.

ورودی اصلی کاروانسرا در ضلع جنوبی

آزاد از دلسردی مالکان می‌گوید و این که کسی دنبال کار قانونی و تخلیه آن را نمی‌گیرد.

حتی برخی از مستأجران آنچنان احساس مالکیت می‌کنند و متوقع شده‌اند که به گفته هادی، زمان پلان‌برداری و مستندسازی کاروانسرا جهت ثبت ملی، حاضر نبودند در حجره را باز کنند تا متر شود. این بود که آنها از طریق دادستان اقدام کردند.

لایق‌مند رئیس شورا هم که خود و کیل دادگستری است، می‌گوید اجاره‌نشین‌ها را می‌توان از نظر قانونی تخلیه کرد.

او که ظاهراً با وجود محدودیتهای بودجه‌ای شهرداری عزمی جدی برای نجات میراث فرهنگی شهرمان دارد، می‌گوید: «اگر در یک ماه آینده از حضور مدیر کل ناامید شویم، خودمان از طریق شورا مکاتبات را انجام می‌دهیم و کار را شروع می‌کنیم.»

آغاز گزارش گفتیم که سرو میان‌سرا در سالهای دور بر اثر تگرگ نابود شد. اما در آخرین بازدید ما برای تهیه عکس، با کمال تعجب شاهد این بودیم که درست در میان کاروانسرا نهال سروی کاشته‌اند. شاید مقدمه این باشد که بهاری دیگر در انتظار کاروانسرای سروی است.

آیا روزی می‌رسد که در نیریز شاهد نقش جهانی دیگر باشیم؟

پی‌نوشت:

برگرفته از مقاله دکتر مختار کمیلی در باب کاروانسراهای نیریز، چاپ شده در هفته‌نامه نیریزان فارس شماره ۱۰۵ تاریخ ۱۳۹۵/۸/۲.